

Investigating the Degree of Tendency Towards Superstitions and the Factors Affecting It Among the Women of Marivan City

Jalil Sahabi^I , Parveen Hosseini^{II}

<https://doi.org/10.22084/csr.2025.29005.2271>

Received: 2024/02/21; Revised: 2024/06/11; Accepted: 2024/06/12

Type of Article: **Research**

Pp: 103-122

Abstract

Every now and then we hear stories about superstitious beliefs such as the unluckiness of the number 13. The aim of this study is to investigate the level of superstition and the factors affecting it among women in Marivan. The statistical population of the present study is all women aged 18 to 50 in Marivan. According to the 1395 general census and the Cochran formula, the sample size was estimated at 309 people; cluster and convenience sampling methods were used to collect data in the city's neighborhoods (Dar Siran, Belche Sur, and Jangal Bani). The data collection tools are Foroughi Moghadam's Superstition Tendency Questionnaire (2009), Melvin Simon's Social Alienation Questionnaire, and Glock and Stark's Religiosity Questionnaire. The findings were analyzed using SPSS software, which showed that 0.38 percent of the variance related to the tendency to superstitions is explained by the religiosity component and 0.16 percent by the social alienation component. There is a significant difference between the two independent groups of employed and unemployed in the tendency to superstitions, and the relationship between the level of education and the tendency to superstitions is not significant. Based on this, the results show that components such as the consequential dimensions and rituals of religiosity can predict superstitions, as well as isolation and hatred in social alienation as predictors of superstitions. Although the level of education is not related to the tendency to superstitions, nevertheless, people who are employed pay less attention to superstitions.

Keywords: Tendency to Superstitions, Religiosity, Social Alienation, Women in Marivan.

I. Assistant Professor, Department of Social Science, Faculty of Humanities, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran (Corresponding Author).

Email: jalilsahabi@iau.ac.ir

II. Master's degree, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran.

Citations: Sahabi, J. & Hosseini, P., (2025). "Investigating the Degree of Tendency Towards Superstitions and the Factors Affecting It Among the Women of Marivan City". *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 14(26): 103-122. <https://doi.org/10.22084/csr.2025.29005.2271>

Homepage of this Article: https://csr.basu.ac.ir/article_5920.html?lang=en

Publisher & Owner: Bu-Ali Sina University.

Copyright © 2025 The Authors. Published by Bu-Ali Sina University.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

1. Introduction

In most human societies, superstitions are formed by the emergence of irrational views and behaviors. The concept of superstitions consists of ideas that are far from rational logic, whose history is as deep as the entire history of humanity; and it should not be taken for granted that in most societies, technology has developed and advanced along with knowledge. But it has not yet been able to convince humans in this regard; In this regard, people have always created and prepared people in their thoughts and views who do extraordinary things outside the natural cycle of life and rely on supernatural matters to maintain order and cohesion in society; and this indicates that legends are formed by historical and social constructions of these beliefs. In the definitions of superstitions obtained in foreign dictionaries, superstition is mentioned as irrational, unscientific, fear, ambiguity, ignorance, etc.; On this basis, superstition has been introduced in the Foreign Dictionary as a false and incorrect knowledge and belief. Among the categories that can be observed in terms of superstition is fear, so it can be said that women are more afraid than men, and this also causes them to tend towards superstitions. Another factor is poverty within families. For example, since Marivan is a multicultural city and most of its residents live in underprivileged areas, i.e., the outskirts of the city, due to their young population, their tendency can be more towards superstition because studies show that the lower strata of society are more inclined towards superstition in terms of economy, knowledge, and information, although this phenomenon is also seen among layers of the upper classes of society in terms of economy. In terms of gender, in our country, women are more inclined towards superstitions; and Marivan is no exception to this, considering these characteristics. Also, in Marivan, the tendency to refer to fortune tellers and prayer writers is common. On the other hand, regarding the factors of tendency to superstition, the agency of individuals is important and studies conducted in this regard show on average that the acceptance of freedom and responsibility are in the same direction. However, in this context, the sense of agency can be separated from objective reality. Superstitious beliefs and practices in traditional societies play a decisive role in culture and society and affect their entire worldview and value system. According to Max Weber, primitive societies lived in a magical garden, while modern societies witness a kind of comprehensive disenchantment of the world. Superstition is an undesirable social phenomenon that, like other social phenomena, can be examined and studied with special methods of social sciences. The motivations of superstition in rural societies originate from strong desires and fears in an unpredictable rural situation that cannot be estimated or discounted by ordinary means. In modern societies, superstitious behaviors are also observed among some people. For example, golfers believed that using various superstitious methods such as showing the thumb, wearing white socks, and playing on Sundays increased luck and, in general, success and continued playing. From this perspective, superstition improves performance. Rastegar and Valipour (1400) showed in a study that age has a decisive effect on the degree of women's tendency to superstition; however, the lack of a relationship between variables such as education level and household income with the degree of tendency to superstition indicates that this phenomenon is trans-class and trans-educational.

Krakowica and Eisend (2021) show that animalistic (versus non-animalistic) cues elicit animistic thinking, leading to more favorable brand evaluations. This effect is moderated by superstitious beliefs. According to Sagone and Karoli (2015) in a sample of Sicilian students, the more they believe in

luck, the more superstitious they are and the less negative they are about it. Finally, the higher the adolescents' belief in superstitions and the power of luck, the more positive they were about the concepts of superstition and luck.

2. Materials and Methods

The present study was applied in terms of purpose and was conducted using a quantitative approach to the survey method. The statistical population of the present study was all women aged 18 to 50 in Marivan who had referred to a prayer writer in any way in the past year. Considering the zoning of Marivan and the old neighborhoods of this city such as (Darsiran and Belche Sur, Janglabani), these areas were considered as clusters, and 1600 women from these clusters were the statistical population. The unit of analysis can be an individual, family, school, community, etc. The unit of analysis in this study is the individual (women in Marivan in the neighborhoods of; Darsiran and Belche Sur, Janglabani). The sample size was obtained from the Cochran formula, so that the sample size required for the study was 309 people; Using cluster sampling method, in which Marivan city was considered as a cluster, then among the aforementioned classified neighborhoods (Darsiran and Belche Sur, Janglabani) were randomly selected, and then among the women of the neighborhoods (Darsiran and Belche Sur, Janglabani) 309 people will be selected by random sampling method. Regarding the implementation of the questionnaires, it was completed in person. A questionnaire on the tendency to superstition was used to collect data. This scale was designed in 2009 by Foroughi and Moghadam to investigate the tendency to superstition among Tehrani citizens, which had 31 questions. Questionnaire on social alienation: The questionnaire on this variable has been operationalized using the four dimensions of Melvin-Siman. This questionnaire has 18 questions and its aim is to assess the level of social alienation from different dimensions (isolation, non-normativity, meaninglessness, self-loathing, powerlessness). Religiosity Questionnaire: To measure the religiosity variable, the well-known Glock and Stark scale was used, and four dimensions of belief, emotion, ritual, and consequence were measured.

3. Data

In examining the hypothesis of the relationship between the level of religiosity and the tendency to superstition among women in Marivan, a linear regression model was used. The results of this hypothesis showed that the F value obtained at an error level of less than 0.05 is significant, indicating that the variance related to the tendency to superstition is explained by the components of religiosity. Also, in examining which of the indicators were most able to predict the tendency to superstition, the results showed that ritual and consequential religiosity can significantly explain the variance of the tendency to superstition.

4. Discussion

In explaining this hypothesis, it can be said that some people believe that religion and magic are subjects that are complementary and related to each other, religion initially helps a person who is powerless through magic. Magic is like a drinking fountain in which both religion and science can exist simultaneously.

In Islamic teachings, magic and superstition stand against religion and science; that is, superstition is a deviation from religion and science.

5. Conclusion

The connection between religion and superstition and the correlation of these two categories with each other can occur and be strengthened when every government that gains power uses some kind of religion to justify its actions and mistakes. Just as superstitions are formed in religions and sects to deceive the public.

Acknowledgments

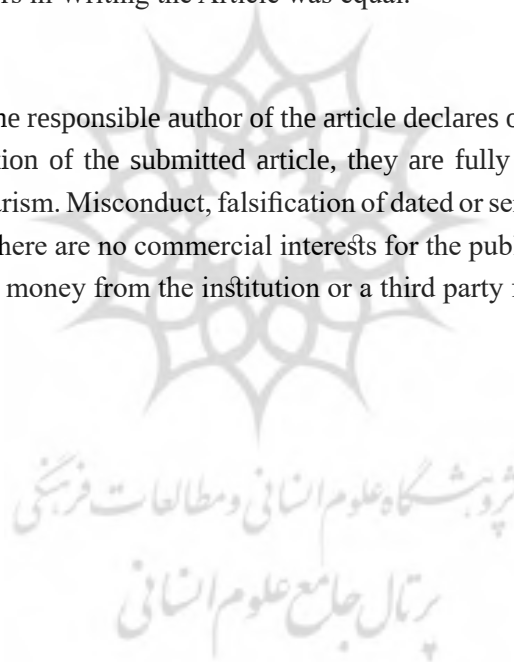
We are grateful to the referees and the internal manager of the journal of Contemporary sociological Research.

Observation Contribution

The Participations of all Authors in Writing the Article was equal.

Conflict of Interest

According to this agreement, the responsible author of the article declares on behalf of the other authors that in relation to the publication of the submitted article, they are fully free from the challenges of publishing ethics such as plagiarism. Misconduct, falsification of dated or sending and double publication has been avoided. In addition, there are no commercial interests for the publication of this work, and the Authors have not received any money from the institution or a third party for presenting their work.

بررسی میزان گرایش به خرافات و عوامل مؤثر بر آن در بین زنان شهر مریوان

جلیل سحابی^I، پروین حسینی^{II}

شناسه دیجیتال (DOI): <https://doi.org/10.22084/csr.2025.29005.2271>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۰۲، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۳/۲۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۲۳

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۱۲۲-۱۰۳

چکیده

هر از چند گاهی داستان‌هایی در مورد باورهای خرافی مانند نحسی عدد ۱۳ می‌شنویم. هدف این مطالعه بررسی میزان گرایش به خرافات و عوامل مؤثر بر آن در بین زنان شهر مریوان است. جامعه آماری پژوهش حاضر تمامی زنان ۱۸ تا ۵۰ سال شهر مریوان هستند که با توجه به سرشماری عمومی ۱۳۹۵ ه.ش. و فرمول کوکران حجم نمونه ۳۰۹ نفر برآورد گردید؛ از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای و در دسترس جهت جمع‌آوری داده‌ها در محلات شهر (دارسیران، بلچه‌سور و جنگل‌بانی) استفاده گردید. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه‌های گرایش به خرافات فروغی‌مقدم (۱۳۸۸)، از خودبینی‌انگاری اجتماعی ملوین سیمین و پرسش‌نامه دین‌داری گلاک و استارک می‌باشد. یافته‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل شدند که نتایج نشان داد ۳۸/۰ درصد واریانس مربوط به گرایش به خرافات توسط مؤلفه دین‌داری و ۱۶/۰ درصد توسط مؤلفه از خودبینی‌انگاری اجتماعی تبیین می‌شود. بین دو گروه مستقل شاغل و غیر شاغل در گرایش به خرافات تفاوت معنی‌داری وجود دارد، رابطه بین سطح تحصیلات و گرایش به خرافات معنی‌دار نیست. بر این مبنا نتایج نشان می‌دهد که مؤلفه‌هایی هم‌چون ابعاد پیامدی و مناسکی دین‌داری می‌توانند پیش‌بینی‌کننده خرافات باشند، هم‌چنین انزوا و تنفر در از خودبینی‌انگاری اجتماعی به عنوان پیش‌بینی‌کننده‌های خرافات هستند. هرچند که میزان تحصیلات ارتباطی با گرایش به خرافات ندارد با این وجود، افرادی که شاغل هستند کم‌تر به خرافات توجه دارند. کلیدواژگان: گرایش به خرافات، دین‌داری، از خودبینی‌انگاری اجتماعی، زنان شهر مریوان.

I. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، واحد سنجند، دانشگاه آزاد اسلامی، سنجند، ایران (نویسنده مسئول).

Email: jalilsahabi@iau.ac.ir

II. کارشناسی ارشد، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، واحد سنجند، دانشگاه آزاد اسلامی، سنجند، ایران.

ارجاع به مقاله: سحابی، جلیل؛ و حسینی، پروین، (۱۴۰۴). «بررسی میزان گرایش به خرافات و عوامل مؤثر بر آن در بین زنان شهر مریوان». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۴(۲۶): ۱۰۳-۱۲۲. <https://doi.org/10.22084/csr.2025.29005.2271>

صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: https://csr.basu.ac.ir/article_5920.html?lang=fa

© حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. ۱۴۰۴. ناشر این مقاله، دانشگاه بوعلی سینا است. این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است. Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

۱. مقدمه

مواردی هم‌چون این گزاره‌ها برای ما آشناست که به دنبال روابط علت و معلولی در مناسبات اجتماعی هستیم: «اگر دانش‌آموزی فکر کند که به لطف مدادی که در آن روز استفاده کرده موفق شده است، ممکن است تمایل داشته باشد که از این مداد در هر امتحانی که می‌نشیند استفاده کند. یا اگر شخصی فکر کند به خاطر لباسی که در آن روز پوشیده است اتفاقات بدی برای او رخ می‌دهد، ممکن است تمایل داشته باشد که دیگر آن لباس را نپوشد» (بیضا^۱ و گلچین، ۱۳۹۴). «وید بوگز»، بازیکن سابق «رد ساکس»، معروف به «مرد مرغ»، به عنوان طلسمی برای خوش‌شانسی، پیش از هر بازی مرغ می‌خورد. تفکر بوگز توهم علیت را نشان می‌دهد، این باور که یک رویداد باعث دیگری می‌شود، در حالی که در واقع، این دو رویداد هیچ رابطه علی ندارند. در واقع، طبق بررسی‌ای در سال ۲۰۲۲ م.، دانشمندان نتوانسته‌اند به طور قطعی باورهای ماوراءالطبیعه و خرافی را با پیشرفت تحصیلی و هوش پایین‌تر مرتبط کنند. این نشان می‌دهد که فقدان هوش نیست که باعث تفکر خرافی علی می‌شود. در عوض، این توهّمات می‌توانند بر هر کسی تأثیر بگذارند، زیرا مغز انسان به طور طبیعی تمایل دارد که از تصادف علت‌یابی کند و ماهیت عقلانیت انسانی را روشن کند (دوسیچکا^۲، ۱۴۰۲). یا خرمهره^۳ آبی (علت) برای دفع چشم‌زخم مناسب است.

داشتن باورهای خرافی در دورانی که ثمرات علم در سرتاسر زندگی ما مشهود است تا حدی متناقض به نظر می‌رسد، پس چرا مردم باور می‌کنند؟ (ویسه^۴، ۱۳۹۹). خرافات به صورت گسترده‌ای و در صور گوناگونی در کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته وجود دارد. باورهای خرافی اغلب تلاش برای درک و کنترل عدم قطعیت به شمار می‌روند. هر جا عدم اعتماد و اطمینان به آینده شکل می‌گیرد، تمایل به رفتار خرافی نیز وجود دارد (عرب‌بیگی، ۱۳۹۷). به این معنی که انسان‌ها در شرایط درک عدم اطمینان معمولاً به دنبال منبعی اطمینان‌بخش می‌گردند. هر چه فرد بیش‌تر احساس ناتوانی کند، برای غلبه بر مسائل و مشکلات، بیش‌تر به دنبال منبعی بیرونی می‌گردد. برخی از باورها در مورد شکستن آینه منفی بوده و برخی دیگر هم‌چون همراه داشتن چیزی مانند سکه یا استخوان گرگ یا هر شیء دیگری مثبت بوده و خوش‌شانسی می‌آورد (هافمن^۵ و همکاران، ۱۴۰۱). ریشه و قدمت خرافات به زمانی برمی‌گردد که علم بشر از درک امور جهان ناتوان بوده و در مواجهه با آن به خرافات روی می‌آورد (شریعتی و انصرافی‌مهربانی، ۱۳۹۵). هم‌چنین خرافات یک سازه یا برساخت تک‌بعدی نیست (لام و کاجیو فونگ، ۱۳۹۷) و باید عوامل متعددی را در برساخت آن لحاظ نمود. آن‌چه مسلم است این است که معمولاً در مواقع بحران مانند جنگ یا همه‌گیری کووید-۱۹، برخی از افراد به باورهای خرافی به عنوان مکانیسم مقابله تکیه می‌کنند (هافمن و همکاران، ۱۴۰۱). به باور «وایس» (۱۳۹۲: ۲۱)، رفتار خرافی در نتیجه عدم اطمینان از شرايطی که ذاتاً تصادفی یا غیر قابل کنترل هستند ظاهر می‌شود.

در کتاب «بررسی تجربی نظام شخصیت در ایران» (چلبی، ۱۴۰۲: ۵۰)، یکی از خصایل شخصیتی ایرانیان از نظر مستشرقین غربی، عربی و ایرانی، خرافاتی و تقدیرگرا بودن است. در این کتاب از «چارلز جیمز ویلز» نقل شده است که در ایران علاوه بر طلسم‌ها و دعاها، فال‌گیران نیز وجود دارند که از مردم اخاذی می‌کنند. «قرضاوی» نیز در کتاب «حلال و حرام در اسلام» (۱۳۹۴: ۳۰۲)، بر این باور است که آویزان کردن نعل اسب و مهره‌های آبی‌رنگ، طلسم و خواندن افسون، معالجه نیست، بلکه جهل و گمراهی و عدم آشنایی با سنت و نظام الهی است و با توحید و یکتاپرستی مخالف می‌باشد.

در تعاریفی که از خرافات در فرهنگ لغت‌های مختلف آمده، از خرافات به عنوان غیرعقلانی، غیرعلمی، ترس، ابهام، نادانی و غیره نام برده شده است؛ بر این مبنا خرافات به عنوان یک معرفت و باور نادرست و غلط معرفی شده است که حتی افراد باهوش، بزرگسال تحصیل‌کرده و دارای ثبات عاطفی نیز از آن مستثنی نیستند (ریزن، ۱۳۹۵: ۲). در فرهنگ لغت آکسفورد (۲۰۲۲ م.) خرافات عبارت است از: باور به این‌که رویدادهای خاص به‌گونه‌ای اتفاق می‌افتند که امکان توضیح آن با دلیل یا علم میسر نیست، یا این نگرش که رخدادهای خاص باعث خوش‌شانسی یا بدشانسی می‌شوند. حتی نظریه «گولد موریس» و «پومرانز» به نقش عوامل شانسی در تغییر مسیر تاریخ اشاره می‌کنند (صدیق‌سروستانی و قیصری، ۱۳۹۹: ۱۶). در فرهنگ زبان فارسی از خرافات به عنوان چیزی که باطل و بی‌پهلو است یا یاهو و افسانه است، نام برده شده است.

(عمید، ۱۳۷۵). در تعریفی که «لام» و «کاپیو فونگ» (۱۳۹۷) از خرافات ارائه کرده‌اند، آن را به عنوان مجموعه پاسخ‌های موقعیتی انباشت شده که پایه و اساسی برای باور به وجود علیت میان دو چیز فراهم می‌کنند، نام برده‌اند. با توجه به مرسوم بودن تعدادی از انواع خرافات در بین مردم، هم‌چون شکستن آینه، یک یا دو بار عطسه کردن، نحس بودن عدد ۱۳، خواندن کلاغ و جغد، کوتاه کردن ناخن در شب یا ساییدن ناخن‌ها به هم و از این قبیل باورها، احتمال آن هست که نگرش‌ها و باورها و محرومیت و درماندگی اجتماعی ریشه اصلی بروز پدیده‌های خرافاتی در جامعه‌ها باشد. از آنجا که یکی از مقوله‌هایی که می‌توان خرافات را با توجه به آن تبیین کرد ترس است؛ بنابراین، می‌توان گفت که زنان نسبت به مردان ترس بیش‌تری دارند و همین امر هم سبب می‌شود که بیش‌تر به سوی خرافات گرایش پیدا کنند. از عوامل دیگر گرایش، احتمالاً فقر در درون خانواده‌هاست. فقر به تعبیر «لوئیس» شیوه تفکر و مجموعه هنجارهاست که خصلت سازگارکننده دارد (نقدی، ۱۳۹۰: ۱۰۵) و در مناطق حاشیه اکثر خانواده‌ها فقیر هستند (نقدی، ۱۳۸۶: ۲۵۰).

قدمت خرافات به زمان‌های بسیار دور برمی‌گردد و امروزه به‌طور گسترده باور می‌شود (بیضا و گلچین، ۱۳۹۴). در ایران نیز، با توجه به سابقه تاریخی طولانی استفاده از سحر و جادو (مرادی، ۱۳۹۹)، برای درمان بیماری و حل مشکلات رواج داشته است که البته هنوز هم در مناطق کردنشین این خرافات تا حدی دیده می‌شوند، چنان‌که در شهرستان مریوان افرادی هستند که از این راه کسب معیشت می‌کنند و افرادی در حد نوشتن دعا به‌طور علنی فعالیت می‌کنند. با توجه به این‌که خرافه‌گویی و دنبال کردن خرافات سبب می‌شود که سامان عقلی دچار زوال شود و کارهایی که به عنوان خرافات انجام می‌شوند، ساختار زندگی فردی و اجتماعی را نیز دچار خدشه می‌کنند و جامعه را به آسیب‌ها و آفت‌هایی آلوده می‌کنند، بنابراین می‌تواند بررسی و مطالعه آن دارای ضرورت باشد.

به لحاظ جنسیتی، در کشور ما زنان بیش‌تر به سوی خرافات گرایش دارند؛ و شهرستان مریوان هم با توجه به این خصوصیات از این امر مستثنی نیست. هم‌چنین در شهرستان مریوان تمایل به مراجعه به رمال و دعانویس شایع است. از سوی دیگر، در خصوص عوامل گرایش به خرافات، عاملیت افراد اهمیت دارد و مطالعات انجام شده در این راستا به‌طور متوسط این‌را نشان می‌دهد که پذیرش آزادی و مسئولیت در یک راستا هستند، با این وجود، در این زمینه حس عاملیت می‌تواند از واقعیت عینی جدا شود (موور^۵، ۱۳۹۵).

چنان‌که شهرستان مریوان به دلیل این‌که ترکیب جمعیتی چندفرهنگی دارد و بیش‌تر ساکنان آن هم به دلیل جوانی جمعیت در مناطق کم‌برخوردار، یعنی حاشیه شهر، زندگی می‌کنند، گرایش آن‌ها می‌تواند به سوی خرافات بیش‌تر باشد؛ هم‌چنین، شهرستان مریوان از جمله شهرستان‌هایی است که به دلیل موقعیت استراتژیک و مرزی بودن، هنگام بسته شدن مرز، مشکلاتی در حوزه معیشت مردم ایجاد می‌شود. چرا که از یک طرف به مرز کشور عراق وابسته است و روستاهای مرزنشین بیش‌تر ارتباطات فرهنگی و اقتصادی با کشور عراق دارند و این ارتباطات سبب شده که به نوعی وابستگی و تلفیق فرهنگی-اقتصادی پیش بیاید و از سوی دیگر، شهرستان مریوان با شهرستان سروآباد فاصله مکانی بسیار کمی دارد و با توجه به بزرگ‌تر بودن آن نسبت به سروآباد، مهاجرپذیرتر از این شهرستان است و از طرف دیگر، پیوندهای فامیلی و ازدواج با شهرستان سقز هم به نوعی بیش‌تر از سایر شهرستان‌های دیگر، تلفیقی از چندفرهنگی را در این شهرستان به وجود آورده است. از سوی دیگر، با توجه به این‌که در این شهرستان سطح تحصیلات زنان و دختران کم‌تر از مردان است و هم‌چنین فرهنگ کوچه‌نشینی همانند فرهنگی عجین شده در بین زنان رایج و پایدار است، بنابراین، دور همی‌های این قشر منجر به باورهایی در بین خانواده‌ها شده است، تا بتواند آینده را پیش‌بینی کند یا همسرش را کنترل کند یا زبان مادرشوهر و خواهرشوهرش را ببندد.

بر این مبنا، با توجه به این‌که شهر مریوان در موقعیتی چندفرهنگی قرار دارد و این‌که همانند بسیاری از شهرهای کوچک، کوچه‌نشینی در بین زنان این شهر هم رایج است، بنابراین می‌توان نسبت به بحث‌های خرافی در میان زنان اطمینان داشت و این‌که میزان گرایش به خرافات و عوامل مؤثر بر آن در بین زنان شهر مریوان چگونه است.

در این بخش به تعدادی از نظریه‌هایی که به صورت مستقیم و غیر مستقیم به مسئله کنش‌های عقلانی و غیر عقلانی پرداخته‌اند اشاره می‌شود. جامعه‌شناسی پدیده‌شناختی^۶ و روش‌شناسی مردم‌نگارانه بر تعریف اجتماعی، یعنی

نحوه تعریف کنش‌گران از موقعیت‌ها و عملکردهای آن‌ها بر پایه این تعاریف تأکید می‌کنند (ریتزر، ۱۴۰۱: ۴۰۴). به‌ویژه روش‌شناسی مردم‌نگارانه به ویژگی تأملی بودن (بازاندیشی) گفت‌وگوهای ما درباره کنش‌ها و موقعیت‌ها اشاره می‌کند (کرایب، ۱۴۰۱: ۱۳۲). بر مبنای این ره‌یافت، جادو حامل معنایی است که به آن نسبت می‌دهند. لذا، باید به معنی رفتار توجه کرد (همیلتون، ۱۴۰۲). بر اساس این رویکرد، فهم دقیق نهادها و رفتارهای اجتماعی در پرتو تفسیر دقیق معنای افعال و مراودات اشخاصی که تحقق بخش آن افعال هستند مقدور است (صالحی‌امیری، ۱۴۰۱). ره‌یافت انتخاب عقلانی بر این باور است که رویدادها و حوادث، حاصل جمع اعمال افرادی است که بر اساس محاسبات عقلانی عمل می‌کنند؛ به این معنا که جادو و سایر آیین‌هایی که ممکن است از نگاه برخی خرافات محسوب شود، فنونی تجربی و عقلانی برای رسیدن به مقصود تلقی می‌شوند؛ مردم‌شناسانی هم‌چون «تایلر» و «فریزر» و جامعه‌شناسانی از قبیل «وبر» و «پارتو» با در پیش گرفتن موضعی عقل‌گرایانه، شناخت و محاسبات عقلانی کنش‌گر، کنش‌های جادوگرانه را نادیده نمی‌گیرند. از این نظر، باورداشت‌های جادویی تبیین‌های سنجیده پدیده‌ها و شگردهایی برای دخل و تصرف در جهان هستند (همیلتون، ۱۴۰۲). برای مثال، پارتو بر نقش عوامل غیر عقلانی هم‌چون غرایز انسانی در مقابل عقلانیت پافشاری می‌کرد. از نظر او توده‌ها غیر عقلانی هستند (ریتزر، ۱۴۰۱: ۴۹-۵۰). از منظر او هر کنشی که وسایل متناسب با اهداف در آن‌را به‌کار نرفته باشد، در قلمرو کنش غیر منطقی یا مقوله ته‌نشست‌ها جای می‌گیرد (کوزر، ۱۳۹۲: ۵۱۳).

به غیر از رویکرد انتخاب عقلانی، در بخش عمده رویکرد نوسازی تأکید بر انسان مدرن و عقلانی است. برای نمونه، «اینکلس» و «اسمیت» بر اهمیت عقلانیت و ایستارها و ارزش‌های جدید صحنه می‌گذارند (آزادارمکی، ۱۳۹۰: ۸۵؛ ازکیا و غفاری، ۱۳۸۸: ۲۱۴). به گفته ماکس وبر، جامعه‌های ابتدایی در باغ جادویی زندگی می‌کردند، حال آن‌که جامعه‌های نوین شاهد نوعی افسون‌زدایی همه‌جانبه جهان می‌باشند (همیلتون، ۱۴۰۲). در جوامع اولیه، تمایل به خرافات ناشی از عدم تعین است؛ با این وجود در جوامع جدید نیز این مساله نمود دارد. به‌عنوان مثال، بازیکنان بازی گلف معتقد بودند استفاده از انواع روش‌های خرافی نظیر نشان دادن انگشت شست، پوشیدن جوراب سفیدرنگ و بازی کردن در روز یک‌شنبه باعث افزایش خوش‌شانسی و به‌طور کلی موفقیت و تداوم ادامه بازی می‌شود. از این منظر، خرافات باعث بهبود عملکرد می‌شود (دامیسچ^۷ و همکاران، ۱۳۸۹). «کوهرل»^۸ معتقد است که: «خرافات یک اعتقاد غیر معقول یا غیر علمی در مورد ایفای نقش پدیده‌ها در جهان است که این اعتقاد یا بر اساس تقلید شکل گرفته یا با تمایلات معمولاً بیمارگونه همراه است؛ بنابراین خرافات همواره ملازم طلسم، معجزه و جادوست.» پارتو اعتقاد دارد خرافات به قوای مرموز سحرآمیزی اشاره دارد که از دنیای تخیلات ریشه گرفته، با فرهنگ آمیخته شده و توسط اعضای اجتماع به‌عنوان یک امر طبیعی پذیرفته شده است. بنا به اعتقاد «آگوست کنت» نیز، خرافات یکی از مراحل رشد ذهنی است «دورکیم» در تحلیل صور بنیانی حیات دینی و تقسیم کار اجتماعی و «اسپنسر»^۹ در بحث تکامل اجتماعی نیز چنین دیدگاهی را پذیرفته‌اند (افشانی و احمدی، ۱۳۸۸: ۷۲).

به‌زعم کنت، دانش انسان سه مرحله طی کرده است: مرحله الوهیت، مرحله متافیزیکی و مرحله پوزیتیویستی و هر مرحله مظهر مرحله رشد ذهنی انسان است (گیدنز و ساتن، ۱۳۹۹: ۱۰۸). در مرحله الهیاتی، ذهن به توضیح خاستگاه و غایات پدیده‌ها به خواسته موجودات ماورایی نظیر ارواح، فرشتگان و خدایان می‌پردازد. ویلفردو پارتو با بررسی آیین‌ها، باورها و اعتقادات و تاریخ بشری چنین نتیجه می‌گیرد که این نظام‌های اعتقادی، غیر علمی و به‌ندرت تعیین‌کننده کنش بشر بوده‌اند و غالباً احساسات ریشه‌دار انسانی که در این اعتقادات متبلورند، انسان را به کنش واداشته‌اند (جهانشاهی افشار و شمس‌الدینی مطلق، ۱۳۹۳: ۵۷-۵۸).

۲. پیشینه پژوهش

در این بخش از مقاله به تعدادی از پژوهش‌های داخلی و خارجی مرتبط با پژوهش اشاره می‌شود. «فروغی» و «عسگری مقدم» (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای در تهران دریافتند که بین نوگرایی و تمایل به خرافات رابطه معکوسی وجود دارد. هم‌چنین مردان، کمتر از زنان و منطقه یک کمتر از سایر مناطق ۲۲ گانه شهر تهران به عقاید خرافی گرایش دارند.

«جهانشاهی افشار» و «شمس‌الدینی مطلق» (۱۳۹۳) در مطالعه ریشه‌های خرافات و کارکرد آن‌ها در فرهنگ مردم کرمان دریافتند که گسترش فرهنگ عمومی و سطح سواد منجر به کاهش اعتقاد خرافی می‌شود؛ با این وجود حتی انسان‌های مدرن نیز نمی‌توانند خرافات را رد کنند. «رستگار» و «ولی‌پور» (۱۴۰۰) در مطالعه‌ای در بندرعباس نشان دادند، میزان گرایش به خرافات در حد متوسط به بالا بوده و سن تأثیر تعیین‌کننده‌ای بر میزان گرایش زنان به خرافات دارد؛ ولی نبود ارتباط میان متغیرهایی هم‌چون سطح تحصیلات و میزان درآمد خانوار با میزان گرایش به خرافات، نشان از فراطبعاتی و فراتحصیلی شدن این پدیده دارد. هم‌چنین رابطه معنی‌داری بین از خودبیگانگی و گرایش به خرافات وجود ندارد. «بشرپور» و «رحیم‌زادگان» (۱۳۹۹) نشان دادند که سبک پردازش خردگرایی و حس عاملیت با باورهای خرافی رابطه منفی معنی‌دار و سبک پردازش تجربه‌ای با باورهای خرافی رابطه مثبت دارند و هر سه قادر به پیش‌بینی باورهای خرافی می‌باشند. «دهقانی» و «ابراهیمی» (۱۳۹۸) نشان دادند که زنان، افراد بیکار، مقطع کارشناسی و قوم لر، گرایش بیشتری به خرافات نشان دادند.

«عشایری» و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی تحت عنوان «مطالعه عوامل مؤثر گرایش به خرافات در بین شهروندان: فراتحلیل پژوهش‌های بازه زمانی ۱۳۸۸ الی ۱۳۹۷ ه.ش.» به گسترش بیشتر خرافات در بین عامه مردم، زنان، روستاییان و قوم لر و ترک با وزن بیشتر به عوامل اقتصادی، روانی، فرهنگی و اجتماعی اشاره کرده‌اند. بشرپور و رحیم‌زادگان (۱۳۹۸) با مطالعه مراجعه‌کنندگان به رمال و فال‌گیر در شهرستان ارومیه به این نتیجه دست‌یافته‌اند که سبک پردازش خردگرایی و حس عاملیت با باورهای خرافی رابطه منفی معنی‌دار و سبک پردازش تجربه‌ای با باورهای خرافی رابطه مثبت دارند. «افشانی» و «شیخ‌علی‌شاهی» (۱۴۰۰) در پژوهشی در یزد دریافتند متغیرهای سن، پایگاه اجتماعی-اقتصادی، نوگرایی، از خودبیگانگی، رضایت از زندگی، یادگیری اجتماعی، محرومیت اجتماعی و استفاده از وسایل ارتباط جمعی دارای رابطه معنادار با میزان گرایش زنان به خرافات‌اند در حالی‌که وضعیت تأهل، اشتغال و احساس امنیت اجتماعی رابطه معنی‌داری با خرافات ندارد.

«صفری شالی» و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی میزان گرایش به خرافات و ارتباط آن با شاخص‌های توسعه انسانی (مورد مطالعه: شهروندان شهر کرج)»، به این نتیجه دست‌یافته‌اند که رابطه بین سرانه مطالعه و خرافه‌گرایی تأیید نشد. «حسینی مقدم» و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی به بررسی وضعیت و تحلیل ابعاد خرافات ورزشکاران فوتبال و فوتسال شهر کرمان به این نتیجه رسیده‌اند که از بین ابعاد مختلف رفتارهای خرافی بعد فردی، روانی و اعتقادی و محیطی، به ترتیب بیشترین تأثیرگذاری را در ایجاد باور و به تبع آن رفتارهای خرافی در بین ورزشکاران شهر کرمان داشته است. ابعاد خرافات با درجات مختلفی از تأثیرگذاری در ورزشکاران دیده می‌شود که علت آن تفاوت‌های فردی است.

شفیعی‌اردستانی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی به تحلیل جامعه‌شناختی دین رایج در دوران پایانی عصر صفوی و آثار ناخواسته آن بر گسترش خرافه؛ با تأکید بر دیدگاه علامه مجلسی پرداخته و به این نتیجه دست‌یافته‌اند که رویکرد روحانیون صفوی به دین، چونان دایره‌المعارفی بود که از توان پاسخ‌گویی صریح به همه پرسش‌ها برخوردار است. نیاز اجتماعی و هم‌چنین، فشار سیاسی زمانه مجلسی، سبب پیدایش چنین رویکردی شد. این رویکرد جامع که بر حدیث تمرکز دارد، به تدریج سبب زوال نظام‌های معرفتی مبتنی بر عقلانیت شد و ناخواسته، شرایط گسترش خرافه را فراهم کرد. «کراویکا» و «آیسنده»^{۱۰} (۲۰۲۱) نشان می‌دهند که نشانه‌های حیوان‌گرایانه (در مقابل غیرجان‌گرایانه) تفکر جان‌باورانه را برمی‌انگیزد که منجر به ارزیابی‌های مطلوب‌تر برند می‌شود. این تأثیر با باورهای خرافی تعدیل می‌شود. از دید «ساگون» و «دیکارولی»^{۱۱} (۲۰۱۵) در نمونه دانش‌آموزان سیسیلی، هر چه به شانس بیشتر اعتقاد داشته باشند بیشتر خرافی هستند و نگرش منفی کمتری به آن دارند. در نهایت، هر چه نوجوانان درجه بالایی از اعتقاد به خرافات و قدرت خوش‌شانسی را ابراز می‌کردند، بیشتر در مورد مفاهیم خرافه و شانس قضاوت مثبت می‌کردند. در این مطالعه، جنسیت تأثیری در گرایش به شانس و خرافات نداشت. بیضا و گلچین (۲۰۱۵) در ترکیه در مطالعه‌ای به بررسی میزان خرافات دانشجویان پرداخته و پنج مورد چشم‌زخم، سحر و جادو، فال، طالع‌بینی و شانس را که مورد تأکید بوده استخراج و به این نتیجه رسیده‌اند که این ایده که زنان و افرادی که در مناطق روستایی بزرگ شده‌اند بیشتر مستعد اعتقاد به خرافات هستند. «کارل» (۲۰۰۳) در

مطالعه رانندگان تاکسی رابطه‌ای بین سن، سطح تحصیلات و تجربه رانندگی با خرافات پیدا نکرد. «مارش» (۱۹۵۶) نیز بر این اعتقاد بود، بین سطح تحصیلات و سرنوشت‌گرایی رابطه‌ای معکوس وجود دارد.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و با استفاده از رویکرد کمی به شیوه پیمایش انجام شده است. پژوهش به لحاظ زمانی تک‌مقطعی است و به لحاظ ژرفایی پنهانگر است. جامعه آماری پژوهش حاضر را تمامی زنان ۱۸ تا ۵۰ سال شهر مریوان تشکیل داده‌اند که در یک سال اخیر (۱۴۰۱) به هر نوعی به رمال و دعانویس مراجعه کرده‌اند؛ که با توجه به سرشماری عمومی ۱۳۹۵ ه.ش. کل زنان ساکن در نقاط شهری ۷۴۰۶۵ زن بودند که از این تعداد ۳۴۲۶۱ نفر در فاصله سنی ۱۸ تا ۵۰ سال بودند؛ که با توجه به منطقه‌بندی شهر مریوان و محله‌های قدیمی این شهر هم‌چون دارسیران و بلچه‌سور، جنگل‌بانی این مناطق به عنوان خوشه در نظر گرفته شدند و از این خوشه‌ها تعداد ۱۶۰۰ زن به عنوان جامعه آماری برآورد گردید. واحد تحلیل در این تحقیق فرد (زنان شهر مریوان در محلات؛ دارسیران و بلچه‌سور، جنگل‌بانی) می‌باشند. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۰۹ نفر برآورد گردید؛ که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای، به طوری که شهر مریوان به عنوان یک خوشه در نظر گرفته شده، سپس در بین محلات طبقه‌بندی شده مذکور به صورت در دسترس انتخاب شدند و سپس در بین زنان این محلات ۳۰۹ نفر به صورت روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. درخصوص اجرای پرسش‌نامه‌ها، به شیوه حضوری تکمیل شد. برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه گرایش به خرافات استفاده شد این مقیاس در سال (۱۳۸۸) توسط فروغی و مقدم در بررسی میزان گرایش به خرافات در بین شهروندان تهرانی، طراحی شد که ۳۱ سؤال داشت و این سؤالات به صورت ۴ گزینه‌ای (به آن اعتقاد ندارم برابر با (۰) به آن اعتقاد کامل دارم (۳) درجه‌بندی شده‌اند. برای بررسی پایایی پرسش‌نامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است که میزان آن ۰/۸۶ درصد به دست آمد (فروغی و عسگری مقدم، ۱۳۸۸).

مثال: گونه‌های خرافات:

عدد ۱۳ نحس است، خوش‌شانسی و بدشانسی، زدن ناخن‌ها به هم باعث دعوا می‌شود. اگر کفش‌ها روی هم دیگر قرار گیرد، فرد به مسافرت خواهد رفت. حضور دختر دم بخت بر سر سفره عقد دختر دیگر نحس است. افتادن قند در چای باعث آمدن میهمان می‌شود. سوت زدن در شب بدیمن است. اگر تیغه‌های قیچی را به هم بزنند، حتماً دعوا می‌شود. اگر سر بینی بخارد، حتماً به میهمانی خواهید رفت. حمام کردن در بعضی روزها بدیمن است. بعضی از روزها، مکان‌ها و رنگ‌ها نحس هستند، خاریدن کف دست نشانه پولدار شدن فرد است. صبر کردن در هنگام عطسه نمودن. ردیف شدن استکان‌ها پشت سر هم نشانه آمدن مهمان است. موها را نباید در شب شانه کرد. نگهداری جغد در خانه نشانه شوم بودن آن است. خوردن پیاز خام در روز جمعه خوب نیست. پاشیدن نمک در کفش میهمانی که می‌خواهیم زودتر برود. نگاه کردن به آینه در شب بدیمن است. لقمه غذا اگر در گلوی شخص گیر کند، یکی از اعضاء خانواده گرسنه است. اگر تفاله چای روی آب بیاید، نشانه آمدن میهمان است. لکه سفید روی ناخن نشانه خوشبختی است. اگر شخص فوت شده در خواب چیزی به شما بدهد، طلب خیرات از شما دارد. اگر شخص فوت شده در خواب چیزی از شما بگیرد، از بین فامیل کسی می‌میرد. زنی که تازه بچه به دنیا آورده است نباید تنها بماند، زیرا آل به سراغش می‌آید و او را می‌برد. وصل کردن سنجاق به لباس برای محافظت از جن‌زدگی، وقتی پسری سر سفره غذا می‌رسد، مادرزنش او را دوست خواهد داشت. بچه‌ای که زیاد گریه کند، قطعاً خوش‌آواز می‌شود خوردن ته‌دیگ توسط عروس و داماد باعث

آمدن باران در شب عروسی می‌شود. پاشیدن آب به گربه باعث درآمدن زگیل روی دست می‌شود. گرفتن چاقو به طرف کسی باعث کم شدن عمر شخص می‌شود. پرسش‌نامه متغیر از خود بیگانگی اجتماعی با بهره‌گیری از ابعاد چهارگانه «ملوین سیمن» عملیاتی شده است. این پرسش‌نامه ۱۸ سؤال داشته و هدف آن ارزیابی میزان از خودبیگانگی اجتماعی در ابعاد مختلف (انزوا، بی‌هنجاری، بی‌معنایی، تنفر از خویشان، بی‌قدرتی) می‌باشد. طیف نمره‌گذاری آن بر اساس طیف لیکرت پنج گزینه‌ای می‌باشد. میزان آلفای کرونباخ متغیر از خودبیگانگی اجتماعی برابر با ۰/۸۴ است. برای سنجش متغیر دین‌داری از مقیاس شناخته‌شده گلاک و استارک استفاده شده و چهار بعد اعتقادی، عاطفی، مناسکی و پیامدی اندازه‌گیری شده است. هم‌چنین ضریب آلفای کرونباخ دین‌داری برابر با ۰/۷۷ بوده است به‌منظور روایی پرسش‌نامه از روایی صوری استفاده گردید به‌طوری که مورد تأیید استاد راهنما و سه تن از اساتید جامعه‌شناسی و روان‌شناسی قرار گرفته است. از نرم‌افزار SPSS جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده گردید.

۴. یافته‌ها

نتایج توصیفی متغیر از خودبیگانگی اجتماعی، دین‌داری، گرایش به خرافات و مؤلفه‌های آن‌ها در جدول ۱ مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۱: نتایج توصیفی از خودبیگانگی اجتماعی، دین‌داری، گرایش به خرافات و مؤلفه‌های آن‌ها (نگارندگان، ۱۴۰۳).

Tab. 1: Descriptive results of social alienation, religiosity, tendency towards superstitions and their components (Authors, 2024).

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
از	۱۳/۱۸	۲/۰۷	۰/۷۰	۱/۶۷
خودبیگانگی	۱۶/۶۵	۲/۳۰	-۰/۸۹	۴/۳۹
اجتماعی	۸/۷۶	۱/۴۷	۱/۰۱	۰/۷۳
تنفر	۸/۳۰	۲/۳۳	۰/۷۸	۰/۰۵
بی‌قدرتی	۸/۸۶	۳/۱۲	-۰/۲۹	-۱/۰۱
نمره کل	۱۴۲/۷۱	۱۴/۳۹	۰/۵۴	۰/۸۸
دین‌داری	۳/۵۷	۰/۷۰	-۰/۵۳	۰/۳۰
عاطفی	۳/۶۱	۱/۱۶	۱/۷۵	۱/۷۹
مناسکی	۳/۳۵	۰/۷۱	۰/۲۹	-۰/۸۴
پیامدی	۲/۹۱	۰/۶۲	۰/۱۳	-۰/۶۶
نمره کل	۸۶/۹۱	۱۳/۱۹	۰/۵۹	۱/۳۰
گرایش به خرافات	۱۸/۰۷	۵/۸۱	۰/۴۴	۱/۱۵

براساس نتایج جدول ۱ میانگین متغیر از خودبیگانگی اجتماعی و مؤلفه‌های آن مورد بررسی قرار گرفت که بر اساس این نگاره میانگین مؤلفه انزوا برابر با (۱۳/۱۸)، بی‌هنجاری (۱۶/۶۵)، بی‌معنایی (۸/۷۶)، تنفر (۸/۳۰)، بی‌قدرتی (۸/۸۶) و میانگین نمره کل از خودبیگانگی اجتماعی (۱۴۲/۷۱) می‌باشد. با توجه به نمره انحراف معیار متغیرها می‌توان گفت داده‌ها همگن می‌باشند. میانگین مؤلفه دین‌داری در بعد اعتقادی برابر با (۳/۵۷)، عاطفی (۳/۶۱)، مناسکی (۳/۳۵)،

پیامدی (۲/۹۱) و میانگین نمره کل دین‌داری (۸۶/۹۱) می‌باشد. با توجه به نمره انحراف معیار متغیرها می‌توان گفت داده‌ها همگن می‌باشند. گرایش به خرافات برابر با (۱۸/۰۷) و انحراف معیار آن (۵/۸۱) می‌باشد. با توجه به نمره انحراف معیار متغیرها می‌وان گفت داده‌ها همگن می‌باشند.

۴-۱. آمار استنباطی

بررسی توزیع نرمال بودن داده‌ها

در این آزمون با استفاده از آزمون کلموگروف اسمینرف به بررسی نرمال یا غیر نرمال بودن داده‌های پژوهش پرداخته شده است.

جدول ۲: توزیع طبیعی و غیر طبیعی بودن داده‌ها (نگارندگان، ۱۴۰۳).
Tab. 2: Normal and abnormal distribution of data (Authors, 2024).

متغیر	آماره Z	سطح معنی‌داری
گرایش به خرافه	۰/۱۱۳	۰/۰۰۰
دین‌داری	۰/۰۷۴	۰/۰۰۰
از خودبیگانگی	۰/۰۸۱	۰/۰۰۰

در جدول ۲ متغیرهای گرایش به خرافات، دین‌داری و از خودبیگانگی با استفاده از کلموگروف - اسمینرف مورد بررسی قرار گرفته اند که در این آزمون مقدار Z گرایش به خرافه برابر با ۰/۱۱۳ با سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰، دین‌داری برابر با ۰/۰۷۴ با سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰، از خودبیگانگی برابر با ۰/۰۸۱ با سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ با توجه به این‌که سطح معنی‌داری به دست آمده برای هر کدام از متغیرها کمتر از سطح خطای ۰/۰۵ می‌باشد بنابراین توزیع داده‌ها غیر نرمال و غیر طبیعی است و در آزمون فرضیه‌ها از آماره‌های ناپارامتریک استفاده شده است.

به نظر می‌رسد بین سطح دین‌داری و گرایش به خرافات زنان در شهر مریوان ارتباط وجود دارد. برای بررسی این فرضیه از مدل رگرسیون خطی استفاده است که در زیر نتایج آن نشان داده شده است

جدول ۳: تحلیل واریانس مربوط به رگرسیون دین‌داری و گرایش به خرافات (نگارندگان، ۱۴۰۳).
Tab. 3: Analysis of variance related to the regression of religiosity and tendency towards superstition (Authors, 2024).

شاخص آماره	مجموع مجدورات	درجه آزادی	میانگین مجدورات	F	سطح معناداری	R	R ²	SE
رگرسیون	۴۸۷/۸۵	۴	۱۲۱/۹۶					
باقی‌مانده	۹۹۱۰/۲۷	۳۰۴	۳۲/۶۰	۳/۷۴	۰/۰۰۵	۰/۶۱۷	۰/۳۸	۵/۷۰
مجموع	۱۰۳۹۸/۱۳	۳۰۸						

مقدار F به دست آمده (۳/۷۴) در سطح ۰/۰۰۵ معنی‌دار است و ۳۸٪ درصد واریانس مربوط به گرایش به خرافات توسط مؤلفه‌های دین‌داری تبیین می‌شود ($R^2=0/38$) با توجه به معنی‌دار بودن رگرسیون دین‌داری و گرایش به خرافات ضرایب مربوط به معادله پیش‌بینی در جدول ۴ ارائه گردیده است.

جدول ۴ ضرایب رگرسیون متغیر پیش‌بین را نشان می‌دهد که خرده‌مقیاس‌های متغیر دین‌داری در مناسکی برابر با (۰/۳۷)، خرده‌مقیاس پیامدی برابر با (۰/۲۳) ($0 \leq P \leq 0/05$) می‌تواند واریانس گرایش به خرافات را به صورت معنی‌دار تبیین کنند هم‌چنین ضریب تأثیر خرده‌مقیاس مناسکی ($B=0/17$) هم‌چنین در خرده‌مقیاس پیامدی ضریب تأثیر آن ($B=-$

جدول ۴: ضرایب رگرسیون استاندارد نشده و استاندارد نشده (نگارندگان، ۱۴۰۳).
Tab. 4: Standardized and unstandardized regression coefficients (Authors, 2024).

متغیر	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده		سطح معناداری
	B	خطای استاندارد	Beta	T	
Constant	۲۱/۱۷	۲/۵۲		۸/۴۰	۰/۰۰۰
اعتقادی	-۰/۰۳	۰/۰۹	-۰/۰۲	-۰/۳۹	۰/۶۹۵
عاطفی	-۰/۰۸	۰/۰۸	-۰/۰۷	-۱/۰۲	۰/۳۰۸
مناسکی	۰/۱۷	۰/۰۸	۰/۱۰۳	۲/۱۰	۰/۰۳۷
پیامدی	-۰/۱۶	۰/۰۷	-۰/۱۳	-۲/۲۸	۰/۰۲۳

متغیر ملاک: گرایش به خرافات

۱۶/۰) با توجه به آماره T نشان می‌دهد که خرده‌مقیاس‌های مناسکی و پیامدی در دین‌داری با اطمینان ۰/۹۵ می‌تواند تغییرات مربوط به گرایش به خرافات را پیش‌بینی کنند. به نظر می‌رسد بین متغیرهای جمعیت‌شناختی (سطح تحصیلات) و گرایش به خرافات زنان در شهر مریوان ارتباط وجود دارد. برای بررسی این فرضیه از آماره کروسکال والیس استفاده شده است؛ که نتایج آن در زیر ارائه شده است:

جدول ۵: میانگین رتبه نمونه مورد بررسی (نگارندگان، ۱۴۰۳).
Tab. 5: Average rank of the sample under study (Authors, 2024).

متغیر	تحصیلات	تعداد	میانگین رتبه
گرایش به خرافات	زیر دیپلم	۱۵۱	۱۶۱/۸۷
	دیپلم	۷۰	۱۴۸/۷۵
	کارشناسی	۵۹	۱۴۵/۲۶
	ارشد	۲۹	۱۵۴/۱۰
	جمع	۳۰۹	

براساس نتایج جدول ۵، برای بررسی ارتباط بین سطح تحصیلات و گرایش به خرافات زنان در شهر مریوان از آزمون کروسکال والیس استفاده شده است؛ نتایج این جدول نشان‌داد میانگین رتبه در مقوله تحصیلات زیر دیپلم برابر با (۱۶۱/۸۷) بوده است، بنابراین بیشترین میانگین را دارا بوده و کمترین آن هم برای کارشناسی برابر با (۱۵۴/۱۰) بوده است.

جدول ۶: نتایج آماری ارتباط بین متغیرهای جمعیت‌شناختی (سطح تحصیلات) و گرایش به خرافات زنان (نگارندگان، ۱۴۰۳).
Tab. 6: Statistical results of the relationship between demographic variables (education level) and women's tendency towards superstitions (Authors, 2024).

گرایش به خرافات و سطح تحصیلات	
کروسکال والیس	۱/۵۹
درجه آزادی	۳
سطح معنی‌داری	۰/۵۸۱

با توجه به نتایج جدول ۶ مقدار آزمون کروسکال والیس برابر با (۱/۵۹) و سطح معنی‌داری آن هم در سطح خطای ۵/۰٪ برابر با ۵۸۱/۰٪ می‌باشد با توجه به سطح معنی‌داری به دست آمده می‌توان استنباط کرد که از سطح خطای ۵/۰٪ بیش‌تر می‌باشد و رابطه بین سطح تحصیلات و گرایش به خرافه معنی‌دار نیست.

۵. نتیجه‌گیری

توجه به کنش‌های عقلانی و غیر عقلانی موضوع محوری جامعه‌شناسی وبر است. لذا، پژوهش‌گران به خصوص در نحله وبری در علوم اجتماعی به کنش توجه جدی داشته‌اند. خرافات معمولاً به عنوان برساخت‌های بی‌اهمیت ذهن‌های غیر منطقی دیده می‌شوند. با این وجود، بسیاری از مردم در مواجهه با عدم قطعیت و ناتوانی جهت اطمینان و بهبود عملکرد به آن پناه می‌برند (دامیسچ و همکاران، ۲۰۱۰). این بدین معنی است که جامعه تأثیر شگرفی بر فرد دارد. به تعبیر «پیتز برگر»: «جامعه نه تنها حرکات ما را کنترل می‌کند بلکه هویت ما، فکر ما و عواطف ما را هم شکل می‌دهد. ساختار جامعه ساختاربخش آگاهی خود ما می‌شود. جامعه در سطح پوست ما باقی نمی‌ماند. جامعه به همان اندازه که ما را متحول می‌کند در ما نفوذ هم می‌کند» (ایتزن و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۷۴). چنان‌چه رفتارهایی که به عنوان خرافه از آن‌ها نام برده می‌شود با استفاده از انتساب‌های غلط و داشتن علت و معلول‌هایی در رخدادها به وجود می‌آیند و شاید این امر نیز به عنوان بی‌خردی ظاهری به علت‌های آن‌ها باشد و تأثیر بسیار زیادی نیز بر مردم عادی دارند و این‌را هم به وضوح می‌توان گفت که رفتارهایی که به عنوان خرافه از آن‌ها یاد می‌شود به عنوان یک مسئله فراگیر در همه جوامع پیشرفته و غیر پیشرفته وجود دارد (یثربی، ۱۳۹۹). بر همین مبنا این پژوهش در راستای بررسی میزان گرایش به خرافات و عوامل مؤثر بر آن در بین زنان شهر مریوان و در مناطق حاشیه شهر انجام گرفت. چرا که از یک طرف فقر در مناطق حاشیه‌نشین به وفور دیده می‌شود (نقدی، ۱۳۸۶: ۲۵۰) و از سویی شهر عامل احساس از خودبیگانگی به دلایلی مانند گمنامی، کثرت و تراکم بالا است (نقدی، ۱۳۹۰: ۱۰۵).

در بررسی فرضیه مبنی بر ارتباط بین سطح دین‌داری و گرایش به خرافات زنان در شهر مریوان از مدل رگرسیون خطی استفاده شده است نتایج این فرضیه نشان داد که مقدار F به دست آمده در سطح خطای کمتر از ۵/۰٪ معنی‌دار است، بدین منظور که واریانس مربوط به گرایش به خرافات توسط مؤلفه‌های دین‌داری تبیین شده است. هم‌چنین در بررسی این‌که کدام‌یک از شاخص‌ها بیش‌تر توانسته‌اند گرایش به خرافات را پیش‌بینی کنند نتایج نشان داد که بعد دین‌داری مناسک و پیامدی می‌تواند واریانس گرایش به خرافات را به صورت معنی‌دار تبیین کنند. نتایج به دست آمده هم‌سو با این فرضیه می‌توان به پژوهش رستگار و ولی‌پور (۱۴۰۰) اشاره کرد که نشان داد که رابطه‌ای میان از خودبیگانگی اجتماعی و تحصیلات با گرایش به خرافات معنی‌دار نبود؛

اما از سوی دیگر بین کنش عقلانی، دین‌داری، احساس امنیت اجتماعی و رضایت از زندگی زنان این شهر با گرایش به خرافات، رابطه معکوس و معناداری وجود داشت. در تبیین این فرضیه می‌توان گفت که عده‌ای بر این اعتقادند که دین و جادو موضوعاتی هستند که مکمل و در ارتباط با هم دیگر هستند، دین در ابتدا با جادوگری به فردی که ناتوان مانده است یاری‌گری می‌کند. جادوگری هم‌چون آب‌شخوری است که هم دین و هم علم می‌توانند به طور هم‌زمان در آن به وجود بیایند. استفاده ابزاری از دین تحت عنوان جهل مقدس (محقق داماد، ۱۴۰۱) به خرافه نزدیک‌تر است. در تعالیم اسلامی جادو و خرافات در تقابل یا دین هستند (افشانی، ۱۳۹۱). به تعبیر دیگری در بعد انتقادی، خرافات کژکارکرد داشته و اسلام با همه مظاهر آن مخالف است (بالازاده، ۱۳۹۱).

خرافه‌های بی‌شماری در جوامع وجود دارند. چنان‌چه در گروه زنان به طور آشکارتر و معنی‌دارتر بیش‌تر از مردان و افراد کم‌سواد بیش‌تر از باسوادان، به این‌گونه امور اعتقاد دارند. از نظر رابطه میزان خرافات و نوع شغل هم مطالعات این‌گونه ارائه داده‌اند که بیش‌ترین میزان، مربوط به مشاغل روستایی و خانه‌داری و کم‌ترین میزان، مربوط به مشاغل فکری و کارمندان مرتبط است. چنان‌چه با بهبود یافتن سطح درآمد و کاهش مشکلات زندگی از میزان پای‌بندی مردم به عوامل خرافه و توهمات کاسته می‌شود. با گذر از خانواده گسترده به خانواده هسته‌ای و زندگی سنتی به صنعتی،

از میزان شیوع خرافات و توهمات سنتی کاسته می‌شود هر چند که هیچ‌گاه این اعتقاد به توهم به پایان نرسیده است. فروغی و عسگری مقدم (۱۳۹۰) در بررسی‌ای که انجام دادند به این نتیجه دست یافتند که افراد نوگرا، علم‌دوست و تجربه‌گرا، کمتر نسبت به خرافه تمایل دارند. همچنین مردان، کمتر از زنان و منطقه یک کمتر از سایر مناطق چندگانه در جامعه‌ای هم‌چون شهر تهران به عقاید خرافی گرایش داشتند. فرضیه مبنی بر ارتباط بین متغیرهای جمعیت‌شناختی (سطح تحصیلات) و گرایش به خرافات زنان در شهر مریوان تأیید نگردید. هم‌سو با نتایج این فرضیه می‌توان به تحقیق رستگار و ولی‌پور (۱۴۰۰) و مارش (۱۹۵۶) و ناهم‌سو به جهان‌شاهی افشار و شمس‌الدینی مطلق (۱۳۹۳) و بیضا و گلچین (۲۰۱۵) در ترکیه و کارل (۲۰۰۳) اشاره نمود.

در مطالعه‌ای که کونکلین^{۱۳} (۲۰۱۸) در راستای اعتقاد خرافی و عملکرد دانشجویان انجام شد ۸۲ درصد از دانشجویان باورهای خرافی داشتند و یا تحت تأثیر خرافات قرار گرفته بودند. نتایج این مطالعه با بخشی از مطالعات داخلی و خارجی مطابقت دارد که طبق یک بررسی در سال ۲۰۲۲ م.، دانشمندان نتوانسته‌اند به‌طور قطعی باورهای ماوراءالطبیعه و خرافی را با پیشرفت تحصیلی و هوش پایین‌تر مرتبط کنند (دوسیچکا، ۲۰۲۳). و رابطه بین سرانه مطالعه و خرافه‌گرایی تأیید نشد (صفری شالی و همکاران، ۱۴۰۲).

در گذشته در جوامع عشایری و روستایی و مناطق کم‌تر توسعه‌یافته حاشیه شهرها، به دلیل عدم درک منشاء پدیده‌ها، جهت حل مسائل معمولاً دست به دامان جادوگران، رمال‌ها و دعانویس‌ها می‌شدند. گاهی این پدیده در جوامع مدرن نیز به شکل خفیف نمود دارد. از آن‌جا که در این مناطق تحصیلات و آموزش دینی و علمی سودمند و واقعی به‌ویژه در بین زنان کمتر است، دعانویس‌ها در موارد بحرانی به‌عنوان منبع اطمینان بخش مورد توجه قرار می‌گیرند. به دلیل تغییرات دوران مدرن در طی چند دهه اخیر در ایران و نمونه مورد مطالعه در مریوان، به تحصیل فرزندان به‌خصوص تحصیل دختران خود توجه زیادی داشته‌اند و همین امر هم سبب پیشرفت علمی زنان جامعه شده است حتی شعرای نامدار کرد مانند حاجی قادر کویی، عبدالرحمن شرفکندی (متخلص به هه‌زار، ۱۳۸۵) و محمدامین شیخ‌الاسلامی (متخلص به هیمن، ۲۰۰۶)، به اهمیت لزوم تحصیل و آموزش زنان واقف بوده‌اند و یکی از دلایل مسائل و چالش‌های جامعه را فقدان سواد و تحصیلات دانسته‌اند. به نظر می‌رسد از ره‌گذر مجموعه‌ای از عوامل مانند آگاهی بخشی، دین‌داری واقعی و دوری از خودبیگانگی می‌توان تمایل به خرافات را کاهش داد. تأکید بر آموزش و عقلانیت راهی جهت کاهش رفتارهای غیر قابل پیش‌بینی و پر خطر است. عقلانیت نوعی عادت رفتاری است که حاصل آموزش، آگاهی، ارزش‌ها، عقاید و محیط زندگی ما است و وقتی آن‌ها تغییر کنند، عقلانیت نیز تغییر می‌کند (رنانی، مؤیدفر، ۱۳۹۰).

سپاسگزاری

از همکاری و راهنمایی همه کسانی که در تدوین مقاله نقش داشته‌اند و هم‌چنین داوران ناشناس نشریه که بر غنای مقاله افزوده‌اند، سپاسگزاریم.

مشارکت درصدی نویسندگان

مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده دوم است، بر این اساس گردآوری مطالب توسط ایشان و نگارش آن تحت نظارت و راهنمایی نویسنده اول انجام گرفته و مشارکت نویسندگان در نگارش مقاله یکسان است.

تعارض منافع

نویسندگان ضمن رعایت اخلاق نشر نبود تضاد و تعارض منافع را اعلام و عدم حمایت مالی از مراکز دولتی و غیر دولتی را اعلام می‌دارند.

پی‌نوشت

1. Beyza & Gulcin
2. Dusichka
3. Vyse
4. Hoffmann et al.
5. Moore
6. Phenomenological sociology
7. Damisch
8. Kohler
9. Spencer
10. Krakowiak& Eisend
11. Sagone& DeCaroli
12. Conklin

کتابنامه

- آزادارمکی، تقی، (۱۳۹۰). جامعه‌شناسی توسعه (اصول و نظریه‌ها). تهران: علم.
- ازکیا، مصطفی؛ و غفاری، غلامرضا، (۱۳۸۸). جامعه‌شناسی توسعه. تهران: کیهان.
- افشانی، سیدعلیرضا؛ و شیخ‌علیشاهی، زهرا، (۱۴۰۰). «عوامل اجتماعی-فرهنگی مرتبط با گرایش به خرافات در بین زنان ساکن در مناطق حاشیه‌ای شهر یزد». *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، ۱۹(۲): ۵۱-۹۲. <https://doi.org/10.22051/jwsps.2021.34719.2373>
- افشانی، سیدعلیرضا؛ و احمدی، اصغر، (۱۳۸۸). «میزان نوگرایی و گرایش به خرافات در شهر یزد». *پژوهشنامه*، ۴۱ و ۴۲: ۵۹-۱۰۰.
- افشانی، علیرضا، (۱۳۹۱). خرافه و جامعه دینی. اصفهان: دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان.
- ایتزن، دی. استنلی؛ باکازین، ماکزین؛ و اسمیت، کلی ایتزن، (۱۳۹۶). مسائل اجتماعی از دیدگاه انتقادی. ترجمه هوشنگ نایی، جلد دوم، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- بالازاده، غلام، (۱۳۹۱). جایگاه بدعات و خرافات در عقیده مردم. تهران: نگین کویر.
- بشرپور، سجاد؛ رحیم‌زادگان، شیو، (۱۳۹۹). «بررسی رابطه باورهای خرافی با سبک‌های پردازش اطلاعات و حس عاملیت در افراد مراجعه کننده به رمال». *پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی*، ۱۰(۳۹): ۳۸-۲۳. <https://doi.org/10.22034/spr.2020.227529.1457>
- بیتس، دانیل؛ و پلاگ، فرد، (۱۳۸۹). انسانشناسی فرهنگی. ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی،
- جهانشاهی‌افشار، علی؛ و شمس‌الدینی‌مطلق، محمدحسن، (۱۳۹۳). «ریشه‌های خرافات و کارکرد آن‌ها در فرهنگ مردم (مورد مطالعه: باورهای مردم کرمان)». *فرهنگ و ادبیات عامه*، ۲(۳): ۷۷-۴۹. [DOR: 20.1001.1.23454466.1393.2.3.2.9](https://doi.org/10.22034/spr.2020.227529.1457)
- چلبی، مسعود، (۱۴۰۲). بررسی تجربی نظام شخصیت در ایران. تهران: نی.
- حسینی‌مقدم، الهام‌سادات؛ پورسلطانی زرنی، حسین؛ و شجاع، رضا، (۱۴۰۱). «بررسی وضعیت و تحلیل ابعاد خرافات ورزشکاران فوتبال و فوتسال شهر کرمان». *مطالعات راهبردی جامعه‌شناختی در ورزش*، ۳(۴): ۲۹۲-۲۸۳. <https://doi.org/10.30486/4s.2022.1956167.1038>
- دهقانی، حمید؛ و ابراهیمی، حدیقه، (۱۳۹۸). «مطالعه احساس امنیت روانی و اجتماعی با گرایش به خرافات مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه اصفهان». *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی*، ۸(۴): ۹۹-۱۲۲. <https://doi.org/10.22108/srspi.2020.118235.1435>
- رستگار، یاسر؛ و ولی‌پور، زهرا، (۱۴۰۰). «خرافه‌گرایی و ارتباط آن با برخی پارامترهای اجتماعی در میان زنان شهر بندرعباس». *مطالعات جنسیت و خانواده*، ۹(۱): ۱۴۳-۱۷۰. [DOR: 20.1001.1.25381938.1400.9.1.6.8.۱۷۰-۱۴۳](https://doi.org/10.22034/spr.2020.227529.1457)

- رنانی، محسن؛ و مویدفر، رزیتا، (۱۳۹۰). چرخه‌های افول اخلاق و اقتصاد: سرمایه اجتماعی و توسعه در ایران. تهران: طرح نو.
- ریتزر، جورج، (۱۴۰۱). نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر. ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی.
- ریویز، کلود، (۱۳۸۸). درآمدی بر انسان‌شناسی، ترجمه ناصر فکوهی، تهران: نی.
- شفیعی اردستانی، رضا؛ نساج، حمید؛ امام جمعه زاده، سیدجواد؛ و حسینی زاده، سیدمحمدعلی، (۱۴۰۱). «تحلیل جامعه‌شناختی دین رایج در دوران پایانی عصر صفوی و آثار ناخواسته آن بر گسترش خرافه؛ با تأکید بر دیدگاه علامه مجلسی». پژوهشنامه علوم سیاسی، ۲ (۶۶): ۸۶-۴۷. <https://doi.org/10.22034/ipsa.2022.459>
- شرفکندی، عبدالرحمن، (۱۳۸۵). بو کوردستان. سنج: هه ژار.
- شریعتی، سیدصدرالدین؛ و انصافی مهربانی، سپیده، (۱۳۹۵). «نگاهی به خرافه پرستی در ایران و جهان و راهکار تربیتی مواجه با آن». نشریه فرهنگ مشاوره و روان درمانی، ۷ (۲۶): ۲۶-۱. <https://doi.org/10.22054/qccpc.2016.6721>
- شیخ الاسلامی، محمد امین، (۲۰۰۶). تاریخ و روون در کتاب بارگه یاران. جلد اول، هه ولیر: ئاراس.
- صالحی امیری، سیدرضا، (۱۴۰۱). مفاهیم و نظریه های فرهنگی. تهران: ققنوس.
- صدیق سروسناتی، رحمت الله؛ و قیصری، عباس، (۱۳۹۹). جامعه‌شناسی صنعتی. تهران: سمت.
- صفری شالی، رضا؛ کریمی، علیرضا؛ و سیفی، مژگان، (۱۴۰۲). «بررسی میزان گرایش به خرافات و ارتباط آن با شاخصهای توسعه انسانی (مورد مطالعه: شهروندان شهر کرج)». فصلنامه علمی برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۵ (۵۴): ۲۲۳-۱۸۷. <https://doi.org/10.22054/qjsd.2022.66280.2320>
- عرب بیگی، علیرض، (۱۳۹۷). روانشناسی خرافات. تهران: وانیا.
- عشایری، طاها؛ جهان‌پرور، طاهره؛ و ثوقی اصل، اصغر؛ حسن زاده، زهرا، (۱۴۰۱). «مطالعه عوامل مؤثر گرایش به خرافات در بین شهروندان: فراتحلیل پژوهش‌های بازه زمانی ۱۳۸۸ الی ۱۳۹۷». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۱ (۲۰): ۳۵۹-۳۹۳. <https://doi.org/10.22084/csr.2022.24441.1976>
- عمید، حسن، (۱۳۷۵). فرهنگ فارسی عمید. تهران: امیرکبیر.
- فروغی، علی؛ و عسگری مقدم، رضا، (۱۳۸۸). «بررسی میزان گرایش به خرافات در بین شهروندان تهرانی». فصلنامه راهبرد، ۱۸ (۵۳): ۱۹۱-۱۶۱.
- قرضاوی، یوسف، (۱۳۹۴). حلال و حرام در اسلام. ترجمه ابوبکر حسن زاده، تهران: احسان.
- کرایب، یان، (۱۴۰۱). نظریه اجتماعی مدرن: از پارسونز تا هابرماس، ترجمه عباس مخبر. تهران: آگه.
- کوزر، لیوئیس، (۱۳۹۲). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی. ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی.
- گیدنز، آنتونی؛ و ساتن، فیلیپ، (۱۳۹۹). جامعه‌شناسی. جلد اول، ترجمه هوشنگ نایی، تهران: نی.
- محقق داماد، سید مصطفی، (۱۴۰۱). فاجعه جهل مقدس. تهران: سخن.
- مرادی، خدیجه، (۱۳۹۹). «سه شیوه در مواجهه با درمان بیماری‌های همه‌گیر در عصر صفویه». تاریخ‌اندیش، ۳ (۸): ۵۱-۶۰.
- نقدی، اسداله، (۱۳۸۶). حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی (جهان چهارم). همدان: فن‌آوران.
- نقدی، اسداله، (۱۳۹۰). انسان و شهر. همدان: دانشگاه بوعلی سینا.
- همیلتون، مالکوم، (۱۴۰۲). جامعه‌شناسی دین. ترجمه: محسن، ثلاثی. تهران: ثالث.
- یثربی، یحیی، (۱۳۹۹). فلسفه خرافات. تهران: امیر کبیر.

- Afshani, A., (2012). *Superstition and Religious Society*. Isfahan: Isfahan Islamic Propaganda Office. (In Persian).

- Afshani, S. A. & Sheikh, A. Z., (2000). "Socio-cultural factors related to the tendency to superstition

among women living in the marginal areas of Yazd city”. *Social and Psychological Studies of Women*, 19(2) 51-92. <https://doi.org/10.22051/jwsps.2021.34719.2373>. (In Persian).

- Afshani, S. A. & Ahmadi, A. (2010). “The level of modernity and the tendency to superstition in the city of Yazd”. *Research Journal*, 41 & 42: 100-59. (In Persian).

- Amid, H., (1996). *Farhang Farsi Amid*. Tehran: Amir Kabir. (In Persian).

- Arabbeigi, A., (2018). *Psychology of Superstitions*. Tehran: Vania. (In Persian).

- Ashairi, T., Tahereh, J., V-Asl, A. & Hassanzadeh, Z., (2021). “Studying the effective factors of tendency to superstitions among citizens: Meta-analysis of researches from 2009 to 2018”. *Contemporary Sociological Research (Scientific-Research)*, 11(20): 359-393. <https://doi.org/10.22084/csr.2022.24441.1976>. (In Persian).

- Azadarmaki, T., (2011). *Sociology of Development (Principles and Theories)*. Tehran: Alam. (In Persian)

- Azkia, M. & Ghafari, G., (2009). *Sociology of Development*. Tehran: Kayhan. (In Persian).

- Balazadeh, G., (2012). *The Place of Inventions and Superstitions in People's Beliefs*. Tehran: Negin Kavir. (In Persian).

- Basharpour, R, S., (2019). “Investigating the Relationship between Superstitious Beliefs with Information Processing Styles and Sense of Agency in People Referring to Remal”. *Social Psychological Research*, 10 (39): 23-38. <https://doi.org/10.22034/spr.2020.227529.1457>. (In Persian).

- Bates, D. & Plagg, F., (2010). *Cultural Anthropology*. Translated by: Mohsen Salasi; Tehran: Elmi, (In Persian).

- Beyza Altıparmak, I.k & Aktas, G., (2015). “How uperstitious Are Academicians?”. *The Anthropologist*, 21(3): 548-557, <https://doi.org/10.1080/09720073.2015.11891846>.

- Chalabi, M., (2014). *An empirical study of the personality system in Iran*. Tehran: Ney. (In Persian).

- Conklin, E. S., (2018). “Superstitious belief and practice among college students”. *Am J Psycol*, 30: 83-102. <https://doi.org/10.2307/1413662>

- Coser, L., (2013). *Life and Thought of the Great Sociologists*. Translated by: Mohsen Salasi, Tehran: Elmi. (In Persian).

- Craib, I., (2001). *Modern Social Theory: From Parsons to Habermas*. Translated by: Abbas Mokhbar. Tehran: Ageh. (In Persian).

- Damisch, L., Stoberock, B. & Mussweiler, T., (2010). “Keep Your Fingers Crossed! How Superstition Improves Performance”. *Psychological Science*, 21 (7): 1014-1020. <https://doi.org/10.1177/0956797610372631>

- Dehghani, H. & Ebrahimi, H., (2019). “A study of the feeling of psychological and social security with a tendency to superstitions. Case study: Isfahan University students”. *Strategic Research on Social* 8(4): 99-122. <https://doi.org/10.22108/srsp.2020.118235.1435>. (In Persian).

- Dusichka, D., (2023). “The science of superstition”. *Culture, Psychology, NU SCI MAGAZINE*, Northeastern University’s Student-Run Science Magazine. <https://nuscimagazine.com/the-science-of-superstition/>.

- Foroughi, A. & Asgari Moghadam, R., (2009). "A study of the level of tendency towards superstition among Tehrani citizens". *Quarterly Journal of Strategy*, 18(53): 161-191. (In Persian).
- Giddens, A. & Sutton, Ph., (2019). *Sociology*, Vol. 1, Translated by: Houshang Naibi, Tehran: Ney. (In Persian).
- Hoffmann, A., Plotkina, D., Roger, P. & D'Hondt, C., (2022). "Superstitious beliefs, locus of control, and feeling at risk in the face of Covid-19". *Personality and Individual Differences*, 196: 111718. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2022.111718>.
- Hamilton, M., (2010). *Sociology of religion*. Translated by: Mohsen, Salasi. Tehran: Sales. (In Persian).
- Hosseini Moghadam, E. S, Poursoltani, Z. & Hossein, S. R., (2014). "A study of the status and analysis of the dimensions of superstitions of football and futsal athletes in Kerman". *Strategic Sociological Studies in Sports*, 3 & 4: 292-283. (In Persian).
- Itzen, D., Stanley, B., Maxine, S. & Itzen, K., (2017). *Social Issues from a Critical Perspective*, Translated by: Houshang Naibi. Vol. 2, Tehran: Research Institute of Culture, Art and Communications. (In Persian).
- Jahanshahi, A. & Shams-al-Dini Motlagh, M. H., (2014). "The roots of superstitions and their function in popular culture (case study: beliefs of Kerman people)". *Culture and Popular Literature*, 2 (3): 77-49. (In Persian).
- Karl, P. & Renner, W., (2003). "Superstition, risk-taking and risk perception of accidents among South African taxi drivers". *Accident Analysis and Prevention*, 35: 619-623. [https://doi.org/10.1016/S0001-4575\(02\)00035-0](https://doi.org/10.1016/S0001-4575(02)00035-0)
- Krakowiak, M. K. & Eisend, M., (2021). "The Effects of Animistic Thinking, Animistic Cues, and Superstitions on Brand Responses on Social Media". *Journal of Interactive Marketing*, 55: 104-117, <https://doi.org/10.1016/j.intmar.2021.03.002>.
- Lam, D. & Ka Chio Fong, D., (2018). "Controllable superstition and its relationship with enduring and behavioural involvement in gambling". *Journal of International Gambling Studies*, 18 (2): 92-110. <https://doi.org/10.1080/14459795.2017.1378363>
- Marsh, M. L., (1956). "Social class and schizophrenia: A critical review and a reformulation". *Schizophrenia Bulletin*, 1(7): 60. <https://doi.org/10.1093/schbul/1.7.60>
- Mohaghegh Damad, S. M., (2001). *The Catastrophe of Sacred Ignorance*. Tehran: Sokhan. (In Persian).
- Moore, W. J., (2016). *What Is the Sense of Agency and Why Does it Matter?*. Department of Psychology, Goldsmiths university of London. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01272>.
- Moradi, K., (2010). "Three methods in dealing with the treatment of epidemic diseases in the Safavid era". *History-Thought*, 3 (8): 51-60. (In Persian).
- Naqdi, A., (2007). *Marginalization and informal settlement (the fourth world)*. Hamedan: Fan-Avaran. (In Persian).
- Naqdi, A., (2011). *Man and the city*. Hamedan: Bu-Ali Sina University. (In Persian).

- Oxford Advanced American Dictionary. (2022). https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/superstition#:~:text=the%20belief%20that%20particular%20events,a%20mirror%20brings%20bad%20luck Retrieved from.
- Qaradawi, Y., (2015). *Halal and Haram in Islam*. Translated by: Abu Bakr Hassanzadeh, Tehran: Ehsan. (In Persian).
- Rastegar, Y. & Valipour, Z., (2021). "Superstition and its relationship with some social parameters among women in Bandar Abbas". *Gender and Family Studies*, 9(1): 143-170. (In Persian).
- Renani, M. & Moyedfar, R., (2010). *Cycles of Moral and Economic Decline: Social Capital and Development in Iran*. Tehran: Nargiz Project. (In Persian).
- Risen, J. L., (2016). "Believing What We Do Not Believe: Acquiescence to Superstitious Beliefs and Other Powerful Intuitions". *Journal of Psychological Review*, 2(123): 182-207. <https://doi.org/10.1037/rev0000017>
- Ritzer, G., (1401). *Sociological Theory in the Contemporary Era*. Translated by: Mohsen Salasi, Tehran: Elmi. (In Persian).
- Riviere, C., (2009). *An Introduction to Anthropology*. Translated by: Nasser Fakuhi, Tehran: Ney.
- Safari Shali, R. Karimi, A. & Seifi, M., (2022). "Studying the level of tendency to superstitions and its relationship with human development indicators (case study: citizens of Karaj city)". *Scientific Quarterly Journal of Welfare Planning and Social Development*, 15 (54): 223-187. (In Persian).
- Sagone, E., DeCaroli, M. E., (2015). "Beliefs about Superstition and Luck in External Believers University Students". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 191: 366-371. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.04.685>
- Salehi Amiri, S. R., (2021). *Cultural Concepts and Theories*. Tehran: Qognoos. (In Persian).
- Sedigh Sarvestani, R; Qeysari, A. (2019). *Industrial Sociology*, Tehran: Samt. (In Persian).
- Shafiei Ardestani, R. Nasaj, H. Imam Jomezadeh, S. J. & Hosseinizadeh, S. M. A., (2021). "Sociological analysis of popular religion in the late Safavid era and its unwanted effects on the spread of superstition; with emphasis on the view of Allameh Majlesi". *Political Science Research Journal*, 2 (66): 47-86. (In Persian).
- Sharafkandi, A., (2006). *Bo Kurdistan*. Sanandaj: Hajar. (In Kurdish).
- Shariati, S. S. al-Din & Ensafi Mehrabani, S., (2016). "A look at superstition in Iran and the world and an educational solution to face it". *Journal of Counseling and Psychotherapy Culture*, 7 (26): 1-26. (In Persian).
- Sheikh-ol-Islami, M. A., (2006). *Dark and Bright in the Book of Bargh-e Yaran*. Vol. 1, Havlir: Aras. (In Kurdish).
- Vyse S. A., (2013). *Believing in magic: The psychology of superstition*. Oxford University Press; New York.
- Vyse, S., (2020). *The psychology of superstition*. OXFORD ACADEMIC, <https://doi.org/10.1093/actrade/9780198819257.003.0005>.
- Yathrabi, Y., (2010). *Philosophy of superstitions*. Tehran: Amir Kabir. (In Persian).